సంగమ్మకోట

కాశిరాజు వీరరాఘవరావు

1

ఒకప్పుడు, విద్యానగర సామ్రాజ్యాధీశు లయిన ప్రౌఢదేవరాయలవారు రాయచూరులో ఒక బలిష్ఠమయిన కోట నిర్మించ సంకల్పించారు. ఆ మహాకార్యనిర్వహణకి ఆయన తన సర్దారులలోకెల్ల ఘనుడైన కోటారెడ్డిని నియోగించారు.

రాజాజ్ఞను శిరసావహించి కోటారెడ్డి రాయచూరు వెళ్ళి, అక్కడ ఒక శుభ ముహూర్తాన కోట నిర్మాణానికి శంకుస్థాపన, ప్రారంభోత్సవమూ చేయించాడు. రాయచూరులోని ప్రజలంతా తమ నివాసభూమి మీద ఒక గొప్పకోట నిర్మితమవుతున్నందుకు ఎంతో సంతోషం వెలిబుచ్చారు.

నిర్మాణస్థలం మధ్యగా డేరా వేయించుకుని కోటారెడ్డి పని అంతా తిలకిస్తున్నాడు. మధ్య మధ్య నిర్మాణ విధానాన్ని పరిశీలిస్తూ అసంఖ్యాకంగా పనిచేస్తున్న మేస్త్రీలనూ, పనివాళ్ళనూ హెచ్చరిస్తున్నాడు. ఆనాడు ఉత్సాహంగానూ, చురుకుగానూ పని సాగింది.

తర్వాతకూడా నిర్విఘ్నంగా పని కొనసాగింది. అచిరకాలంలోనే బలమైన పునాదులూ వాటిమీద కోటగోడలూ, బురుజులూ చాలా ఎత్తుగా లేచాయి. ఇంక కొద్దికాలంలోనే పని పూర్తి అవటానికి ఎలాటి సందేహమూ లేదు.

ఆనాటి రాత్రి కోటారెడ్డి చాలాసేపు మేలుకునే వున్నాడు. త్వరలో పూర్తి అవబోయే కోటనూ, తర్వాత తనకు జరగబోయే సత్కారాల్ని గురించి ఎన్నో ఊహాసౌధాల్ని నిర్మించుకుంటూనే నిద్రపోయాడు. డేరాలో అతను కిటికీ పక్కనే శయ్యమీద పడుకున్నాడు. కిటికీలోంచి వెన్నెల అతని ముఖంపై పడుతోంది. అతను కనే తియ్యటి కలల ఫలితంగా ముఖంలో దరహాసరేఖలు వ్యక్తం అవుతున్నాయి.

అది అర్ధరాత్రి సమయం. ఏదో పిడుగులాటి శబ్దానికి కోటారెడ్డి ఉలికిపడి లేచాడు. కునికిపాట్లుపడుతూ గుడారం దగ్గిరున్న కావలివాళ్ళూ, కోటలోపల అక్కడక్కడా నిద్రిస్తున్న పనివాళ్ళూ కూడా అలాగే మేల్కొన్నారు. కోటారెడ్డి యీవలికి వచ్చి, వాళ్ళంతా కంగారుగా అటూ, యిటూ తిరుగుతుండటం గమనించాడు.

ఇంతలో అక్కడి పహరావాడొకడు వచ్చి కోటారెడ్డితో ఆత్రంగా అన్నాడు. "బాబూ, కోటారెడ్డిగారూ! అంతా నాశనమైపోయిందండీ. ఏం మాయో తెలీదు, కోట మొదలంటా కూలిపోయిందండీ!"

కోటారెడ్డి ఆశ్చర్యంగా. "ఆఁ! ఏమిటి, కోటంతా కూలిపోవటమే? నాకేమో అయోమయంగావుంది. పద, చూదాం!" అంటూ అతన్ని వెంటఁబెట్టుకు వెళ్ళాడు.

కొద్దిక్షణాల్లో కోటారెడ్డి అంతా పరిశీలించి తిరిగి వచ్చాడు. గుడారానికి పిడుగుపాటు కాదు; ఫిరంగి దెబ్బ కాదు, మరేదీ కాదు. కోటమాత్రం కూలిపోయింది. కోటారెడ్డి ఆ క్షణమే రాయలవారివద్దకు యీ వార్తతో దూతని పంపాడు.

2

ఆరాత్రి రెడ్డికి నిద్రపట్టలేదు. పనివాళ్ళంతా కూడా చింతాక్రాంతులై మేలుకునే వున్నారు. రెడ్డి తెల్లవార్లూ కర్తవ్యంతోచక తికమకపడ్డాడు. తెల్లవారింది. ధైర్య, స్థైర్యాలు కూడదమ్ముకుని ఆలోచించగా తిరిగి కోటను నిర్మించటమే కర్తవ్యంగా తోచిందతనికి. ఆవేళ అతనికి తిండికూడా సహించలేదు.

దూత శరవేగంతో రాయలవారివద్దకు యీ వార్తతో వెళ్ళి ప్రొద్దుబ్రాలకుండా తిరిగివచ్చాడు, జవాబుతో. రాయలవారు కూడా కోటారెడ్డి అనుకున్నట్టే పట్టుదల వహించి కోట పునర్నిర్మాణం సాగించవలసిందిగా సందేశం పంపారు.

ఆక్షణమే కోటని తిరిగి నిర్మించటానికి పూనుకున్నాడు కోటారెడ్డి. పనివాళ్లు నిర్మాణం ప్రారంభం చేశారు. కోటారెడ్డి పహరావాళ్ళతోసహా వెయ్యికన్నులతో రాత్రింబవళ్లు కనిపెట్టి తిరగసాగాడు. మళ్ళీ కొంతకాలానికి పూర్వంలాగే కోటగోడలూ, బురుజులూ చాలాయెత్తు లేచాయి. నిర్మాణం చాలావరకు ముగిసింది. పహరావాళ్లు వంతులప్రకారం కాపలా కాస్తున్నారు. కోటారెడ్డి పగలు మాత్రం స్వల్ప విశ్రాంతి తీసుకుంటూ రాత్రిళ్లు మేలుకుని వుంటున్నాడు.

ఒక అర్ధరాత్రి ఆకాశం నిర్మలంగా వుంది. అవి కృష్ణపక్షపు రోజులవటంవల్ల నక్షత్రాల గుడ్డివెలుతురు తప్ప మరేంలేదు. నిర్మలాకాశంలో ఒక తెలిమబ్బు మాత్రం మందగమనంతో కోటదిక్కున రాసాగింది. అది కోటారెడ్డికి, కనపడింది. కాని, అతనది మబ్బేననుకున్నాడు. అది రాను, రాను, మానవాకృతిగా తయారైంది. జాగ్రత్తగా చూస్తే అది, తలపై ముసుగూ, నడికట్టూవున్న స్త్రీ ఆకృతిగా కానవచ్చింది. మబ్బులు అనేక ఆకృతులుగా మారటం ఉన్నదే. కాని అంత స్పష్టంగా స్త్రీఆకృతిగా అవటం రెడ్డికి విచిత్రంగా తోచింది. అలా చూస్తుండగానే ఆ ఆకృతి దగ్గిరగావచ్చి కోట గోడలు నాల్గింటినీ అతి తొందరగా తన్నగానే పూర్వంలాగే కోట కూలిపోయింది. మొదలంటు నాశనమయింది. రెడ్డి అదేదో మబ్బు అనుకున్నాడు కాని ఆ విచిత్రాకృతి కొంపదీస్తుందని ఎలా అనుకుంటాడు? అక్కడి వాళ్ళంతా కాగడాలతో అటూ ఇటూ పరుగెత్తసాగారు.

రెడ్డి అలాటివి చూసి బెదిరిపోయే రకం కాదు. మహాధైర్యవంతుడు. అప్పుడే కోట ఆవరణను దాటివెళ్ళే ఆ ఆకృతిని చూసి ఆ ప్రక్కనున్న బల్లెం చేతబుచ్చుకొని ధైర్యంగా "ఆగు నువ్వెవరవో చెప్పు. ఎందుకిలా చేశావు. జవాబు చెప్పకపోతే నిన్నేం చేస్తానో తెల్సా?" అన్నాడు.

వెంటనే ఆ ఆకృతి వెనక్కి తిరిగివచ్చి, అక్కడున్న పనివాళ్ళలో ఒక స్త్రీని ఆవేశించింది. ఆ స్త్రీ గంతులువేస్తూ "హ్హాహ్హాహ్హాహ్హా! నీలాటివాళ్ళ నెందరినో చూశాను. నన్ను నువ్వేమీ చేయలేవు తెలుసుకో!" అంటూ విరుచుకు వెనక్కి పడిపోయింది.

అక్కడివాళ్లామెను లేవదీసి పట్టుకుని సుగ్గిలం, సాంబ్రాణి ధూపం వేశారు. "నువ్వెవరవో ఏం కావాలో చెప్పి తీసుకుని,

"నీదానిని నీవు వెళ్ళక ఏమిటే అసహ్యపు పనులు" అన్నాడు కోటారెడ్డి.

అప్పుడామె, "నాకేం కావాలో ఇస్తావట్రా? నా చిరకాల వాంఛితాన్ని తీరుస్తావట్రా? అయితే చెపుతావిను! నేను బాలెంతదయ్యాన్నిరా. నాకొక తల్లీ, పిల్లా నరబలి కావాలిరా. అదియిస్తే నీపని నెరవేరుతుంది. లేకపోతే లేదు." అంటూ ఆదయ్యం ఆ స్త్రీని వదలి ధూమ్రాకృతితో ఆకాశ వీధిని వెళ్ళిపోయింది.

కోటారెడ్డి కుప్పగా కూలిపోయాడు. అతనికేమీ పాలుపోలేదు. 'నరబలి' అంటే సామాన్యమా! అందులో నూ తల్లీ, పిల్లా కావాలిట. ఎవరొప్పుకుంటారు? ఒప్పుకుంటే మాత్రం స్త్రీ, శిశు హత్యల పాతకంతో కోట నిర్మాణం జయప్రదంగా నిలబడుతుంది. ఈ హింసకు కోటారెడ్డి మన సొప్పుకోలేదు.

మర్నాడు రాయలవారీవార్త విని, అట్టి హింసాకాండకు విముఖత్వం చూపుతూ లేఖ పంపారు.

3

ఆనాడు తెల్లవారగానే యీ వార్త—అంటే, కోట పతనమూ, బాలెంతదయ్యం నరబలి కోరటమూ—రాయచూరంతా వ్యాపించింది.

ఆనాడు 'సంగమ్మ' అనే ఒక పద్మసాలి వనిత తన పొత్తిళ్ళలోని బిడ్డకు పాలిస్తూ ఆ చిన్నారిబాబుని చూసుకుని మురిసిపోతోంది. ఆమె బాలెంతరాలు. ఇంకా పురిటిరోజులైనా వెళ్ళలేదు.

ఆ సమయంలో పక్కింటి బంగారమ్మ వచ్చి, అప్పటికే ఊరంతా అలుముకున్న వార్తని 'సంగమ్మ' చెవిని వేసిపోయింది.

సంగమ్మ ఒంటరిగా ఆలోచించసాగింది: "ఎంతటి దుర్వార్త! ఇక కోట నిర్మాణం ఆగిపోవాల్సిందేనా? ఇంతమంది పౌరులకూ రక్షణ నిల్చిపోవలసిందే? అవును, కాకేమవుతుంది, విధి బలీయమైనప్పుడు!"

"అయినా, రాజు తలుచుకుంటే కాగని పనేముంది? కాని, రాయలవారు, కోటారెడ్డికూడా ఎంతటి సహృదయులు! అలాంటి వారు తలపెట్టిన సత్కార్యానికి ఎవరూ ప్రాణత్యాగం చేయలేరా? ఎవరి ప్రాణం వారికి తీపి. నామట్టుకి నేనం లేకదా!"

"అబ్బ! ఎంత చెడుఊహ వచ్చింది. నా చిన్నారితండ్రికి కీడు తలపెట్టాను. పాపం ఉపశమించాలి." అనుకుంటూ బిడ్డని రొమ్ముకి హత్తుకుంది.

నోటిలోని రొమ్మును జారవిడిచి బిడ్డ ఎందుకో కిలకిల నవ్వాడు. ఆమె కళ్ళు ఎంబడి

ఆనందాశ్రువులు రాలాయి. ఆమె అనుకుంది "నా బిడ్డకి ఎంతటి రాజభక్తి; ప్రాణత్యాగానికి కనుకీయక కిలకిల నవ్వాడు. ఇది నాకు దివ్యసందేశం కాబోలు. రాజభక్తితో ప్రాణత్యాగం చేస్తే చక్రవర్తిఅయి పుడతాడని ప్రతీతి. కాని, అనిత్యమయిన యీ శరీరాన్ని వదలి, కీర్తి శరీరాన్ని వరించటానికి నా ప్రాణం ఎందుకు కనుకొడుతోందో తెలీదు. ఈ త్యాగానికి నేనే ఎందుకు సాహసించరాదు? తిండికీ, బట్టకీ కటకట లాడే యీ దారిద్ర్యంతో పెనగు లాడే కన్న అదే నయం! ఈ అపూర్వ త్యాగ ఫలితంగా నాబిడ్డ రాజవంశంలో జన్మించి చక్రవర్తి అవాలి."

ఇలాగ ఆవేశంతో సంగమ్మ ఊహించుకుంటూ వుండగా మళ్ళీ వచ్చింది పొరుగింటి బంగారమ్మ. సంగమ్మ తన ఊహను ఆమెవద్ద వెలిబుచ్చింది. తను, తన బిడ్డ రాజకార్యార్థం ప్రాణ త్యాగం చేయటానికి అవకాశం కలిగించమని వేడుకుంది, ఆమెను.

అప్పుడు బంగారమ్మ కంట తడి పెట్టుకుని "ఇది చాలా తప్పుడు ఊహ!" అని మందలించింది. పైకి అలా అంది కాని, బంగారమ్మ అంటే మూర్తీభవించిన స్వార్థం అన్న మాట! సంగమ్మ భర్త ఊళ్లో లేడు. ఈ అవకాశం తీసుకుని, పైకి సానుభూతి చూపుతున్నట్టు నటిస్తూ, కోటారెడ్డికి యీవార్త రహస్యంగా అందిస్తే పారితోషికం లభిస్తుందనుకుంటూ అక్కడినుంచి వెళ్ళింది.

కోటారెడ్డి బంగారమ్మ చెప్పింది విని కన్నుమూసి, ప్రాణాలు తీయటం తమపని కాదన్నాడు. ఇక వారు అక్కడిపని విరమించుకో దలిచినట్లు గ్రహించిందామె. కోటారెడ్డి అంతరంగికుడు వెళ్లిపోయే బంగారమ్మని చాటుగా పిలిచి ఏదో చెప్పి డబ్బు సంచి అందించాడు. ఆమె సంతోషంతో 'అలాగే' అంటూ వెళ్ళిపోయింది.

తర్వాత కోటారెడ్డివద్దకు వెళ్ళి అంతరంగికుడు, "సర్దార్! ఆ సంగమ్మ తన పట్టుదల మీదే వుందట. తనంత తానే ఎన్ని అడ్డంకు లొచ్చినా శిశువుతో సహా ప్రాణ త్యాగం మానదట! అలాంటప్పుడు మనమేం చేయగలం?" అన్నాడు.

కోటారెడ్డి విస్మయుడయ్యాడు. "నిజంగానా? నేను నమ్మలేకున్నానే; అంతటి త్యాగశీలా ఆమె? ఏమైనాసరే మనం దానిని అంగీకరించరాదు. ఆవిడ సుహృద్భావానికి పారితోషికం ఇప్పిద్దాం!" అన్నాడు.

తర్వాత, అంతరంగికుడు పనివాళ్ళకేదో బోధించి వచ్చాడు.

4

అది సంధ్యాసమయం. పునాదిలోంచి తీసి కొంచెం దూరంగా కుప్పగా వేసిన ఇటుకల గుట్టకు యీవల నిల్చుని అక్కడ వున్న పనివాళ్ళని ప్రయాణసన్నద్ధులై వుండమనీ, తెల్లవారుజామున విద్యానగరానికి బయల్దేరి వెళ్ళిపోదామనీ చెపుతున్నాడు కోటారెడ్డి.

ఇంతలో అతనిప్రక్కనుండి ఒక స్త్రీ బిడ్డ నెత్తుకుని పరుగున వెళ్ళి పునాదిగోతిలో దూకింది. బిడ్డ 'కెవ్వు' మన్నాడు. ఆమె 'అబ్బా' అంది. పనివాళ్లు త్వరగా వెళ్ళి ఆమెపై మట్టివేసి ఇటుకవరస పేర్చసాగారు. కోటారెడ్డి ఒక్కఊపులో వెళ్లి పునాదిలోకి చూశాడు. ఇంకేముంది, అంతా అయిపోయింది. సంగమ్మ అనుకున్నంతపనీ చేసివేసింది. తల్లీ బిడ్డల గుండెలో కత్తిపోట్లు చూసి మూర్ఛపోయాడు, రెడ్డి.

దూరాన ఉన్నవాళ్ళు వచ్చి ముఖంపై నీళ్లుచల్లి, పరిచర్యలు చేయగా తేరుకుని చూశాడు. అప్పటికి, ఆ భాగం పునాది పూర్తి అయి పైన రెండు ఇటుకవరసలు పేర్చి ముగించారు.

కోటారెడ్డి పనివాళ్లమీద మండిపడ్డాడు. "ఏమిటీపని? తల్లీ, పిల్లా అలా దూకి, ప్రాణాలు తీసుకుంటుంటే చూస్తూ ఊరుకున్నారా. పైగా వాళ్లమీద పునాది కట్టారా?" అన్నాడు.

వాళ్లు గజగజ వణుకుతూ "మేమేం చేయం బాబూ. అది మేము బుద్ధిపూర్వకంగా చేసిన పని కాదు. ఏదో శక్తి మమ్మల్ని నెట్టుకు పోయి బలవంతంగా ఆ పని చేయించింది. మన్నించండి సర్దార్!" అన్నారు.

కోటారెడ్డి ఇంకేమీ అనలేకపోయాడు. లేచివెళ్లి పునాదివద్ద మోకరిల్లాడు. "నీవంటి త్యాగశీల ఋణం ఎలా తీర్చగలం సంగమ్మా! నీ రాజభక్తికీ, త్యాగానికీ చిహ్నంగా ఈ కోట నీపేర చిరస్థాయిగా వుంటుంది. మమ్మల్ని మన్నించు తల్లీ!" అంటూ కన్నీరు జలజలా రాల్చాడు.

జరిగిన సంగతి రాయలవారికి కబురు పంపాడు కోటారెడ్డి. ఆయనకూడా అమితంగా విచారించారు. కోట నిర్మాణం ప్రారంభించమనీ, అది "సంగమ్మకోట" అనే పేరుతో విరాజిల్లుతుందనీ అదే తన సంకల్పమనీ జవాబు పంపించారు.

తిరిగి కోట నిర్మాణం ప్రారంభమయింది. ఈసారి ఏ విధమైన ఆటంకమూ లేకుండా పని సాగింది. కొంతకాలానికి కోట నిర్మాణం జయప్రదంగా ముగిసింది. బలిష్ఠమైన గోడలతోనూ, పెద్ద పెద్ద బురుజులతోనూ, విశాలములైన ద్వారాలతోనూ, లోతైన కందకాలతోనూ నిర్మితమైంది కోట.

దానికి "సంగమ్మ కోట" అని నామకరణం చేయబడింది. రాయలవారామె సమాధిపై పుష్పాంజలి వుంచి కోటలో ప్రవేశించారు. సంగమ్మ అపూర్వ త్యాగఫలితంగా ఆమె పేరు చరిత్రపుటల్లో చిరస్థాయిగా నిలిచింది. ఇప్పటికీ అక్కడివారామె కథ చెప్పుకుని కన్నీరు విడుస్తుంటారు. ★